

TİASAD

Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of Turk & Islam World Social Studies

Yıl: 5, Sayı: 16, Mart 2018, s. 350-359

Yrd. Doç. Dr. Gülser OĞUZ

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Tarih Bölümü, gulseroguz@nevsehir.edu.tr

OSMANLI HANEDAN MENSUPLARINDAN GERİYE KALANLAR

Özet

Osmanlı hanedanı, bir devletin yöneticilerinin üyeleri olarak hep merak edilmiştir. İzleri Osmanlı Devletinin çeşitli vesilelerle tuttuğu kayıtlardan da takip etmek mümkündür. Bunlardan biri de bu çalışma için incelenen D. 00069.0001.00 künyeli defterdir. Defter 1782 ve 1803 tarihlerini kapsamaktadır. Bu defterde iki şehzade, dört sultan ve bir padişahın ölümünden sonra geriye kalan bazı eşyalarının Enderûn Hazinesi'ne aktarılması sırasında oluşmuş kayıtlar bulunmaktadır.

Bahsi geçen yedi kişinin Enderûn Hazinesi kayıt defterine işlenen eşyaları arasında günlük hayata dair pek çok unsura rastlanmıştır. Bunlar ev eşyalarından giyim kuşama, at koşum aletlerinden silahlara, mücevherlerden kişisel bakım eşyalarına kadar pek çok alanı içermektedir. Bunların yanında Sultan I. Abdülhamit'in mühürlerinin de kaydı mevcuttur. Bu veriler sayesinde 18. yüzyılın sonlarında Osmanlı hanedan mensuplarının giyim unsurları, evlerinin içi, evlerde kullanılan eşyalar, bu eşyalarda kullanılan malzemeler, madenler, mücevherler hakkında fikir sahibi olunması amaçlanmaktadır. Bu veriler sayesinde her zaman gizemini korumuş olan hanedan mensuplarının özel hayatlarındaki bazı unsurlara ulaşılmaya çalışılmış olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Enderun Hazinesi, Giyim, Ev Eşyaları, III, Selim, I, Abdülhamit.

REMNANTS OF OTTOMAN DYNASTY MEMBERS

Abstract

The Ottoman dynasty was always wondered as a member of the administrators of a state. It is also possible to trace these traces from various records of the Ottoman State in various ways. One of them is the D. 00069.0001.00 notebook which is examined for this study. The notebook covers the dates of 1782 and 1803. In this book there are records of two princes, four sultans and some of the remains left after the death of a sultan during the transfer to the Treasury of the Enderûn.

There are many elements of everyday life among the goods that are processed in the book of Enderûn Treasures of the seven people who have the money. They range from household goods to clothing, horse harnesses to weapons, jewelery to personal care items. Besides these, the seals of Sultan Abdulhamit I are also recorded.. Therefore, it will not be evaluated in terms of price and luxury in the study. Thanks to this data, it is aimed to have an idea about the clothing elements of the Ottoman dynasties in the late 18th century, the inside of their houses, the goods used in the houses, the materials used in these goods, mines and jewelery. Thanks to this data, some elements of the private life of dynasties who have always protected the mystery have been tried to be reached.

Keywords: Enderun Treasure, Clothing, Household Goods, III, Selim, I, Abdülhamit.

a-GİRİŞ

Osmanlı hanedanından biri ölünce onun eşyalarının bir kısmının ya da tamamının Osmanlı Hazinesine aktarılması söz konusuydu. Bu eşyalar genellikle Enderûn Hazinesi'ne kaydedilirdi.¹ Bu çalışmada da yirmi yıllık bir defter kullanılacaktır. Defter Enderûn Hazinesi'ne giren malların kaydının tutulmasıyla oluşturulmuştur. Yapılan incelemede bazı hanedan üyelerinin ölümünden sonra bir kısım eşyasının Enderûn Hazinesi'ne aktarıldığı görülmüştür. Bunlardan ikisi şehzade, dördü sultan ve biri de padişah'tır. Bu veriler sayesinde Osmanlı hanedan üyelerinin yaşamlarındaki eşyalara dair fikir edinmek mümkün olabilecektir. Tespit edilen eşyaların giyim kuşam, ev eşyaları, silahlar, at takımları ve diğer eşyalar başlığı altında incelenebileceği anlaşılmıştır. Böyle bir tasnif, aynı zamanda konunun daha düzenli aktarılabilmesine olanak sağlayacaktır.

¹ Hanedan mensuplarının ölümünden sonra mallarının bir kısmının Enderûn Hazinesine aktarılması bilindik bir uygulamadır. Önekler için bkz. Yusuf Sağır, 'Valide Turhan Sultan'ın Muhallefâtı', *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, Sa. 20, 2016, s. 265-328; Betül İspirli Arçıt, *Rabia Gülnuş Emetullah Sultan 1640-1715*, İstanbul, 2014, s. 233; Hazine-i Hümayûn'a aktarıldığı da vakidir. Ali Akyıldız, Mümin ve Müsrif Bir Padişah Kızı *Refia Sultan*, İstanbul, 1998, s. 94. Enderûn Hazinesi için bkz. Cengiz Orhonlu, 'Hazine' *TDV İslam Ansiklopedisi*, 1998, C. 17, s. 130.

TİDSAD

b-Belgelerin Tanıtımı ve Çalışmanın Amacı

Bu çalışmada Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden temin edilen D. 00069.0001.00 künyeli defter kullanılacaktır. Defterin Muharrem 1197 (7 Aralık 1782) ve Zi'l-ka'de 1217 (Mart 1803) tarihlerini kapsadığı tespit edilmiştir. Defter, I. Abdülhamit ve III. Selim dönemlerinin bir kısmını kapsamaktadır. Defter a ve b yüzlü olmak üzere 63 sayfadır. İçerik olarak da defterde yabancı ülke ve bağlı prensliklerden gelen hediyeler, padişaha rutin olarak kapı halkının sunduğu paraları, istabl-ı amireden gelen malları, hazineye bulunan ve köhneleşen eşyaların satılmasıyla elde edilen paraları, hazineye altın ya da gümüş eşyaların eritilmesiyle elde edilenlerin hâsılâtından gelen paraları, padişahın kendi isteği ile yaptırdığı ya da satın aldığı eşyaları, müsadere edilen kişilerin eşyaları ya da bunların satılmasıyla elde edilen paraların listelerini v.b. ay ay bulmak mümkündür.

Bahsi geçen veriler arasında ölen hanedan üyelerinin eşyalarından Enderûn Hazinesi'ne kaydedilenler tespit edilmiştir. Bunlardan ikisi şehzadedir. Bunlar Sultan Süleyman Efendi² ve I. Abdülhamit oğlu olarak tanıtılan Sultan Mehmed Efendi'dir.³ Diğer dört kişi de Fatma Sultanlar, Saliha Sultan⁴ ve Esmâ Sultan'dır. Fatma Sultanlardan biri I. Abdülhamit'in kızı olarak tanıtılmıştır.⁵ Diğerinde herhangi bir açıklama yoktur.⁶ Esmâ Sultan da III. Ahmet'in kızı olarak tanıtılmıştır. Son olarak I. Abdülhamit'in ölümünden sonra Enderûn Hazinesi'ne aktarılan birkaç parça eşyasının kayıtlarına rastlanmıştır. Çalışmanın amacı da bahsi geçen zaman diliminde hanedan mensuplarının yaşamlarında olan obje ve eşyaların neler olduğunun tespitidir. Diğer bir amaç da hanedan mensuplarının nasıl yaşadıklarının izlerini takip etmektir.

c-Giyim Kuşam Unsurları

Bir toplumun kültüründe giyim, önemli yeri olan bir unsurdur. Giyimi etkileyen bazı unsurlar bulunmaktadır. Yaşanılan dönem, moda, ısınmak ve örtünmek gibi temel gereksinimler, dini inanışlar gibi (Tezcan 1983: 255). Dolayısıyla giyinmek, örtünme temel ihtiyacının karşılanması yanında başka anlamlar da taşır (Os 2002, 237-238; Argıt 2015, 230). Osmanlı toplumunda kişinin taşıdığı bazı giyim unsurları onun statüsünün ve zenginliğinin bir göstergesi olduğu bazı araştırmacılar tarafından vurgulanmıştır. Bu noktada konumuz gereği incelediğimiz

² Bu şehzadenin babasıyla ilgili açıklama yapılmamıştır. Ancak I. Abdülhamit'in bu isinde oğlu vardır. 382

³ Mehmed Efendi'nin kaydının Rebi'ü'l-âhir 1200 tarihli olduğu görülmüştür. D.0069.0001, s. 14 a. Fatma Sultan için iki ayrı kayıt bulunmaktadır. Bunlardan birine Sultan I. Abdülhamit'in kızı olduğu notun düşülmüştür. Belgenin tarihi Cumâde'l-ahire 1199'dir. D.0069. 0001, s. 11a. Diğerine dair iki ayrı kayıt bulunmaktadır. Biri Zi'l-hicce 1200 tarihlidir. D.0069. 0001, s. 18a. Diğer de 1200 senesi Şaban ayındadır. D.0069. 0001, s. 17 a. Süleyman Efendi'ye dair veriler 1200 yılının Receb ayına aittir. D.0069. 0001, s. 16a-b. Saliha Sultan'ın kaydı 1202 senesi Safer ayındadır. D.0069. 0001, s. 24b. III. Ahmet'in kızı olduğu kaydı düşülen Esmâ Sultan'ın verilerinin 1202 senesi Zi'l-ka'de'sinde olduğu anlaşılmıştır. D.0069. 0001, s. 28a-b. Sultan I. Abdülhamit'ten kalan eşyaları ise Receb ayının 1203 senesinde rastlanılmıştır. D.0069. 0001, s. 31a. Kullanılacak olan verilerin künyesi burada detaylı şekilde verildiği için her daim ilerleyen sayfalarda dipnot olarak verilmeyecektir.

⁴ I. Abdülhamit'in bu isimde kızı vardır. 28 Kasım 1786 yılında doğmuş aynı yıl ölmüştür. M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, Ankara, 1985, s. 114.

⁵ 12 Ocak 1782'de doğmuş 1786 yılında ölmüştür. Uluçay, *a.g.e.*, s. 113.

⁶ Bu Fatma Sultan'ın aynı kişi olup olmadığına dair belirli bir iz yoktur.

kayıtlar hanedan üyesi kişilere ait olduğu için verilerdeki unsurların lüks mallar olabileceği ma- lumdur. Yine de bu noktada net bir şey söylemek mümkün değildir. Çünkü her bir unsur adet üzerinden kaydedilmiştir ve değerleri ayrıca yazılmamıştır. Diğer yandan Osmanlı saray giyi- minin –kadınlar bazında- Osmanlı toplumu giyim tarzından ayrılması gereği de vurgulanmıştır.⁷ Bu ayırım tamamen şeklen olmasa da kullanılan malzemenin kalitesinden kaynaklanmaktadır.

Giyim kuşam unsurları olarak kürklerin varlığı tespit edilmiştir. Kürk işlevsel olarak soğuktan korunma maksatlı olarak edinilen kıyafetlerdendir. Bunun dışında kürkün zenginlik göstergesi eşyalardan biri olduğu da bilinmektedir (Artan 1998: 51; Karahasanoğlu 2009: 66; Bozkurt 2011: 97, 281). Hatta üst düzey devlet görevlileri içinde dahi hediyeleşme unsurların- dan biri olmuştur (Öztürk 2014: 260). Kürk incelenen defterde Sultan Mehmed Efendi'nin eşya- ları arasında tespit edilmiştir. Birkaç parça kürkünün değerli olduğu bilinen semmûr ve nafe olduğu bilgisi bulunmaktadır.⁸ Fatma Sultan'ın da eşyalarının arasında 'şeridli şal kablu sırt semmûru, şeridli şal kablu sırt semmûr nafesi, şeridli düz şal kablu semmûr nafesi, şeridli düz şal kablu vaşak nafesi' tespit edilmiştir (D.0069. 0001, s. 17 a). Aynı şekilde Esmâ Sultan'ın da Fatma Sultan'inkilere benzer şekilde altı çeşit kürkü tespit edilmiştir. Bunların içinden 'düz şal kablu ? siyah tilki nafesi zenne kürkü' dikkat çekicidir. Kürklerin içinde 'kısa, altun ve gümüşle süslü samur kürk' olarak tanımlanan serhaddî de bulunmaktadır.⁹ Süleyman Efendi'nin eşyaları içinde yer alan serhaddînin yanında 'Kolları altun şeridli kerrâke, inci düğmeli altun harçlı sof kerrâke' kayıtları da yer almaktadır.¹⁰ Yine Süleyman Efendi'nin eşyaları içinde 'elmaslıca altı aded altın yakutlu yeşil kadife yakut cüzdan' kaydına rastlanmıştır ki, bu veri bile hanedan mensuplarının lüks giyiminin boyutlarını gösterir mahiyettedir.

İncelenen defterlerde bahsi geçen kişilerin verileri içinde çeşitli kumaşlara da rastlan- mıştır. Mesela Esmâ Sultan'ın eşyaları içinde 'Telli zincir-bân, hindi sade bend-i rûmî, düz mehmed şah, düz burusa, fitilli burusa, taraklı kutnî,¹¹ düz kutnî, çubuklu kutnî, pilanos? şal, bez rûmî, kemer-bend¹² şal' tespit edilmiştir.

Giyinmek sadece vücudun örtülmesi anlamını taşımaz. Aynı zamanda süslenmeyi de içerir. Bu manada süs eşyaları da önemli yer tutar. Osmanlı hanedanı söz konusu olduğunda bunu en iyi yapmanın yollarından biri de mücevherdi (İrepoğlu 2000: 102). İncelenen verilerde mücevherli süs eşyaları ve kişisel bakım aletlerine de rastlanmıştır. Rastlanılan unsurlar Osman- lı hanedan üyelerinin yaşadığı incelikli hayata dair de ipuçları sunmaktadır.

Mehmet Efendi'nin eşyaları arasında rastlanılanlar bu bakımdan dikkate değerdir. '261 ve 42 düze ve 33 kırmızı yakut ve 10 zümrüd ve iki yeni maden ile murassa bende kulları çelenk

⁷ Mahmut Tezcan sosyo-ekonomik açıdan kadın giyimini saray giyimi, saray dışı kent giyimi ve Anadolu kadını giyimi olarak üç başlık altında incelenebileceğini belirtmiştir. Mahmut Tezcan, 'a.g.m.', s.262.

⁸ XVII. yüzyıl Osmanlı piyasasında samur (semmûr), vaşak, zerdava, kakım (kakım), tilki, kursak (karsak) sansar, sincap, çalkafa (çalkafa) tavşan, kokarca, çakal, kuzu, kedi kürklerinin görüldüğü belirtilmiştir. Bunlardan en değerlileri de yaklaşık değer sıralamasıyla siyah tilki, Sibiryâ gri sincabı, samûr, vaşak, zerdava ve kakım idi. Filiz Karaca, 'Kürk', *İslam Ansiklopedisi*, C. 26, 2002, s.568.

⁹ İsmail Parlatır, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara, 2006, 1491.

¹⁰ Kerrâke, ince softan hafif ve dar üstlük elbise olarak tanımlanmıştır. Parlatır, *a.g.e.*, s. 885.

¹¹ Pamuğa özü. Parlatır, *a.g.e.*, s. 941.

¹² Kemer bağı. Parlatır, *a.g.e.*, s. 879.

ve sim hümâyûn-ı sorguç¹³ kadife; mücevher berber aynası; 505 düze elmaslı iki kebîrce zümrüd ile murassa mücevher altın kabzalı mirvaha¹⁴; mücevher kabzalı ustura; mücevher tarak ma'a kese; sırma işleme mücevher şal berber peşkiri ma'a makrama¹⁵, sim halkalı kolan' lüks ve inceliğe dair çok şey anlatmaktadır. Bu noktada en dikkati çeken, mücevherlerle süslü yelpaze-ye sahip olan ve hatta onu kullanan şehzade imajıdır.

Cennet mekân Sultan Süleyman Efendi olarak tanımlanan şehzadenin de sahip olduğu mücevherli kişisel eşyaları Mehmet Efendi'ninkinden aşağı kalır şekilde değildir. 'Mücevher ustura gulafi, mücevher ustura, mikras, elmaslı ve incili mücevher sorguç, kapak üstü bir elmaslı altun yeldivanı ma'a altın zincir 1 kut'a, kırmızı yakut ve elmas ve zümrüd ile müzeyyen sim kabzalı hümâyûn-ı ?, 64 aded zümrüd vesâ'ir kırmızı yakut ve düze elmas ile müzeyyen yaldızlı sim, akik kabzalı yaldızlı sim kuşağı' örnek olarak verilebilir.

d-Ev Eşyaları

Ev eşyaları incelenen kayıtlarda giyim kuşam unsurlarından daha fazla tespit edilmiştir. Konu kendi içinde mutfak eşyaları; yatak takımları ve ev döşemeleri başlıkları altında incelenebilir. Bu noktada da mutfak malzemelerine daha çok tespit edildiği belirtilmelidir.

1-Mutfak Eşyaları

Mutfak eşyaları içerisinde yemek yapılan kaplar ve sunum kapları olarak kendi içinde ikiye ayrılabilir. Bu noktada görülen o ki veriler içinde içerisinde yemek pişirilen kaplardan ziyade sunum kapları vardır. Onlarla ilgili dikkati çeken ise genelde değerli madenlerden yapılmaları ve mücevherlerle süslü olmalarıdır.

Mehmet Efendi'nin verileri bu noktada dikkate değerdir. '270 düze ile murassa mücevher altın kabzalı nemekdân, 12 adet sim sahan kapak, 10 adet sim kâse kapağı, inci işleme taşlıca bağırdağ, yaldızkârî leğen, sim tas, mücevher altın tas, altın tebsi, 1 incili kapak, kebîr sim lenger¹⁶ ma'a kapak, sim şorba tası, sim leğen ibrik, sim maşraba, sim şeker kutusu, sim kahve askısı ma'a ibrik, sim yaldızlı kahve askısı ma'a ibrik, sagîr tebsi, sim ta'âm tebsisi, altın leğen ibrik, altın sabunluk' gibi. Bu noktada Fatma Sultan'ın da verileri içindeki mutfak eşyaları simin ağırlıklı oluşu bakımından Mehmet Efendi'ninki ile benzerlik göstermektedir. 'Sim kuzu lengeri ma'a kapak, şorba kâsesi, kahve altı tebsisi, kutu, ta'âm tebsisi, şerbet ibriği' Fatma Sultan'ın verilerinde tespit edilen mutfak eşyalarıdır (D.00069.0001, s. 17a-18a). Bu manada Saliha Sultan'ın mutfak eşyaları da dikkate değerdir. Çoğunluğu simden olan kapkacağının listesi 'maşraba, şorba tası, yörük tebsisi, baklava tebsisi, kuzu lengeri ma'a kapak, ta'âm tebsisi, kahve altı tebsisi, 124 aded zarf, askı ma'a ibrik, şerbet kâsesi ma'a kapak' şeklindedir. Süleyman Efendi'nin de mükemmel olarak tanımlanan 'Seksonyakârî çay takımı', 'Altın leğen ibrik ve incili kaşığı' mutfağının nadide parçalarından olmalıdır. Aynı şekilde Esmâ Sultan'da

¹³ Daha çok hükümdar, vezir vb. tarafından kavuk ve başlıklarının ön tarafına takılan tüyden ve kıymetli madenlerden yapılan süs. İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul, 2010, s. 1122

¹⁴ Yelpaze. Parlatır, a.g.e., s. 1098.

¹⁵ Makrama: Kumaş parçası, kırmızı veya nakışlı yün örtü. Bkz. Parlatır, a.g.e., s. 1004.

¹⁶ Yayvan ve kenarları geniş bakır kap veya tepsi. Parlatır, a.g.e., s. 968.

on iki adet ‘Kırmızı yakut ile müzeyyen altun fincan zarfı, yakut ve elmaslıca sim fincan zarfı’ çok değerli olmalıdır.

Bu veriler bize sultanların mutfağındaki sunum kaplarının gümüş ve altın gibi değerli madenlerden yapılabildiğini göstermektedir. Bunun yanında bazılarının mücevherlerle süslü olması aslında yemek yerken kullanılan kapların gösterişinin ne kadar önemli olduğunu da işaret etmektedir. Diğer yandan tespit edilen kap kacağının yemeğin ve taşınan sıvının cinsine göre isimler alabildiği, yörük, baklava tepsisi örneğinde olduğu gibi farklı niteliklerde olabildiği görülmüştür.

2- Yatak Takımları ve Ev Döşemeleri

Bir Osmanlı evinin genellikle sade bir görünümünün olduğu, yerlerde halı ve kilimlerin serildiği, duvar kenarlarına sedirlerin konduğu ve yine duvar kenarlarına oturulması için minder ve yastıkların sıralandığı bilinmektedir. Mobilyanın ise odalara girmeye başlaması 18. yüzyıla beraberdir.¹⁷ Evin ısınmasında mangalların kullanılması, aydınlatılmasında şamdanların kullanılması da bilinen durumlardandır. Bunun yanında yaşam alanı olan odaların ortasına minderlerin serilmesiyle gece yatma işlevini de sağladıkları da bilinmektedir. 18. yüzyılın sonları, 19. yüzyılın başlarına denk gelen bu defterdeki veriler de bilinen bu bilgileri doğrular mahiyettedir.

Defterde kullanılan yatak, yorgan ve minderlere dair bilgilere ulaşılmıştır. Mesela Esmâ Sultan’ın ‘Şal üzere ipek işleme yorgan, meşin kılabdân işleme yorgan, telli bürümcek yorgan’ şeklinde yorgan çeşitlerinin olduğu görülmüştür. Verilerde döşek kaydına rastlanmamıştır. Ancak yastık kaydına bir hayli rastlanmıştır. Mesela yine Esmâ Sultan’ın 18 adet ‘telli üstüfe yastık’, 9 adet ‘bez üzere ipek ve yün kablu yüz yastığı’ ve I. Abdülhamit’in Kızı Fatma Sultan’ın ‘21 adet yastık’ı, bulunmaktadır.

Oturacak yer, minder anlamları olan mak‘ad, verilerde rastlanan diğer ev eşyasıdır. İşlevselliğinin yanında ev dekorasyonunda kullanılmaları muhtemel olan bu eşyalara Esmâ Sultan’a ait listede ‘Sırma işleme mak‘ad, sade mak‘ad’, I. Abdülhamit’in kızı Fatma Sultan’da 3 adet ‘saçaklı mak‘ad’ şeklinde rastlanmıştır.

Yere serilen halı ve kilim kaydına rastlanmamıştır. Ancak ‘Sofraya konulan sahan veya tencere altlığı; kilim ve halı’ anlamları olan nihâlî kaydına rastlanmıştır (Parlatır 2006: 1297). Esmâ Sultan’ın ‘kılabdân işleme hâvi nihâlî’ örneğinde olduğu gibi. I. Abdülhamit’in kızı Fatma Sultan’ın da ‘Al atlas üzere sırma işleme oda-i makrama-i şali’ kaydından bir tür ev örtüsünün odalarda kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Ev eşyası olarak dikkat çeken bir başka unsur da iskemlelerdir. Bunların şekilleri hakkında yorum yapılamasa da işlevlerinin farklı olabildiği anlaşılmıştır. Mesela Saliha Sultan’ın ve

¹⁷Bu durum saray için geçerlidir. Bernard Lewis, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, Ankara, 1970, s. 47; Ahmet Hamdi Tanpınar, *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul, 1982, s. 44-45; Fatma Tunç Yaşar, ‘Geç Dönem Osmanlı Âdâb-ı Muâşeret Kitaplarında Hane Tanzime ve Salon Adabı’, *Turkish Studies*, Vol 7/4, 2012: 2921.

Fatma Sultan'ın '*hoş-âb iskemlesi*'; Süleyman Efendi'nin '*sim kaplama ta'âm iskemlesi, kaplama iskemlesi*'; Mehmet Efendi'nin de iki adet '*sim kaplama iskemlesi*' bulunmaktadır.

İçerisinde bir şeyler muhafaza etmeye yarayan çekmeceler de dikkat çeken diğer unsurlardandır. Mehmet Efendi'nin '*Tombak derûn çekmece*'si örneğinde olduğu gibi. Bir tane de çekmecelerle aynı vasfı taşıdığını düşündüğümüz Mehmet Efendi'nin '*sim sandıkça*'sı tespit edilmiştir.

Saat ise incelediğimiz verilerde bir hayli rastlanan objelerdendir ve zamanı takip etme işleviyle beraber önemli bir ev aksesuarı niteliği taşıdığı düşünülmektedir. Mehmet Efendi'nin '*Tombak çekmeceli saat, mermerden müstevi çekmece saat*'leri, Süleyman Efendi'nin '*Pirinç zarfında derûnunda çalar çekmeceli saat, bağa? zarflı tombak donanmalı sagîr çekmece saat, mermerden müstevi derûn çekmece saat, mücevher çekmece saat*'leri tespit edilen türlerdir.

Sultanların yaşadığı odaların pencerelerinin ve kapılarının de perdeli olduğu yine incelediğimiz verilerden de anlaşılabilir. Esmâ Sultan'ın '*telli hatayi zar perdesi, taraklı atlas zar perdesi, telli üstüfe zar perdesi*' bulunmaktadır. Bunların '*zar*' ifadesinden ötürü tül perdeler olduğu düşünülmektedir. I. Abdülhamit'in kızı Fatma Sultan'ın da iki adet '*sırma işleme zar perdesi*' ile beraber bir adet '*kapu perdesi*' bulunmaktadır.

Evlerin aydınlatılmasında da şamdan ve mumların kullanıldığı verilerden anlaşılmaktadır. Mesela '*mum sofrası*' olarak adlandırılan pek çok kişide rastlanılan eşyalar gibi. Bunun yanında Esmâ Sultan'ın eşyaları arasında rastlanan ve takım şeklinde kaydedilen '*Altun şam'dan, buhûrdân ma'a gülâbdân*' rastlanılan örneklerdendir. Saliha Sultan'ın bir, Mehmet Efendi'nin üç '*sim şam'dan*'ının olduğu tespit edilmiştir.

Yukarıda sayılan unsurların yanında etrafi şeritli ocak yaşmağı, burun tas, hamam tas, sabun taşı, kül kutusu, cameşuy leğeni, kutu, mangal, mum mikrası, faraşa, tulumba, sabunluk, kabzalı mum sofrası, mücevher zarf maa gulaf, fitilli dülbend, şal üzere sûzenî işleme kahve puşide, şal üzere kılbdan işleme kahve kutusu, sim yel divanı maa köstek, sim hamam tas, hümâyûn bez, canfes üzere kılbdân işleme düz puşide rastlanılan diğer eşya türleridir.

e- Silahlar

Osmanlı Devleti'nde pek çok türde silah kullanılmıştır. Özellikle ateşli silahların kullanımına kadar atıcı, delici ve kesici silahlar büyük önem taşımışlardır. 18. yüzyılın başlarından itibaren ateşli silahlar büyük önem kazanmıştır (Akyüz 2009: 188). Üst düzey devlet görevlilerinde ve Osmanlı hanedan üyelerinde her tür silah, kişinin kendini koruması işlevinin yanında statüyü ve simgesel olarak güç ve zenginliği ifade etmenin bir başka yolu olmuştur (Artan 1999/2000: 300-305). Dolayısıyla bu tür silahların mücevherlerle süslü ve haliyle çok değerli parçalar olduğu malumdur. Genellikle savaş alanlarından ziyade tören ve kutlamalarda kullanıldıkları düşünülmektedir. Bu bilgileri doğrular şekilde Süleyman Efendi'nin '*kabza ve kapanında mücevher yıldızlı bendinde altun zemin üzerine 536 düze elmas ve kabza tarafında iki lal ile müzeyyen siyah safiri kınlı kılınç*' ve '*1295 düze ve 66 kırmızı yakut ile murassa yarısı yeşim kabzalı ve mücevher altun kabzalı kadife bendli kılıç*' şeklindeki kılıçları savunma aleti olmanın

ötesinde olduğu varsayılabilir. Yine aynı şehzadenin Sultan Mahmud Efendi Han'a verildiği ifade edilen 'tepesinde ve deliğinde birer zümrüd ve kırmızı yakut ve düze elmas ile müzeyyen altun debbûs'¹⁸, 'İncilice debbûsluk' ve 'kırmızı yakut derûnda elmaslı altun ? ve minalı at gaddâresi'¹⁹ diğer örnekler olarak verilebilir. Mehmet Efendi'nin de 'Mücevherât gaddâresi' kaydı da buraya eklenmelidir.

Kesici ve delici silahların yanında ateşli silahların da varlığı tespit edilmiştir. Mesela Süleyman Efendi'nin çok sayıda tüfeğinin olduğu görülmüştür. Mehmet Efendi'nin de 'Som kundaklı şışhane tüfenk' kaydı vardır.

f- At Takımları

At ve at takımları tıpkı silahlarda olduğu gibi üst düzey devlet görevlileri ve hanedan mensupları için statü göstergesi unsurlardan biri olarak kullanılmıştır. At, daima Osmanlı toplumunda da Orta Asya geleneklerinin devamı olarak önemli bir değer olmuştur (Halaçoğlu 1999: 31). İncelediğimiz verilerde Mehmet Efendi ve Süleyman Efendi'nin at takımlarına rastlanılmıştır. 'Mücevher misüllü raht'²⁰ ma'a başlık, mücevher misüllü rikâbı, taşlıca sırma ve incü işleme Tunus misüllü kesmesi, mücevher misüllü eğeri' Mehmet Efendi'nineşyaları arasında tespit edilenlerdir.

Süleyman Efendi'nin at takımlarının çoğunun Sultan Mahmud Efendi Han'a verildiği anlaşılmaktadır. 'Altı aded zümrüdlü düze ve kırmızı yakut ile murassa zerre enselikli altun raht ve başlık ve rişme'²¹; ortası birer yakutlu kırmızı yakut üzere elmaslıca sim rikâb; önünde ve ensesinde birer zümrüdlü kırmızı yakut ve düze elmaslıca sim kaplama eğer; yıldızlı sim karalı midillü kesmesi'²² bunlara örnek olarak verilebilir.

e- Sultan I. Abdülhamit'ten Geriye Kalanlar

III. Ahmet'in oğlu olan I. Abdülhamit 1774-1789 yılları arasında padişahlık yapmıştır. Özi Kale'sinin Ruslar tarafından işgalini duyduğu esnada felç geçirmiş ve bu sebeple vefat etmiştir.²³ Onun yerine başa III. Selim geçmiştir. I. Abdülhamit'in ölümünden sonra da ona ait bazı eşyalar Enderûn Hazinesi'ne aktarılmıştır. Bu eşyaların onun mühür ve hatemleri olduğu anlaşılmıştır.²⁴ Bunların tam listesi şu şekildedir:

'Şîr-i mâhî kabzalı Abdülhamid Han tuğra yazılı altun mühür; tahta zümrüd üzere Abdülhamid Han tuğra ve etrafı ya müfettih'ül ? yazılı altun hatem; yeşim üzere Abdülhamid Han

¹⁸ Topuz. Parlatır, a.g.e., s. 322.

¹⁹ Ağır ve iki tarafı keskin bir tür kılıç. Parlatır, a.g.e., s. 482.

²⁰ Binek atlarına vurulan takım yerinde kullanılan tabirdir. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 1993, C. III, s. 6

²¹ Zincirden gem. Parlatır, a.g.e., s. 1414.

²² Kesme, at eğerinin üstüne örtülen örtü adı olarak tanımlanmıştır. Pakalın, a.g.e., C. II, s. 249.

²³ Geniş bilgi için bkz. Münir Aktepe, 'I. Abdülhamid', *İslam Ansiklopedisi*, C. 1, s. 215-216.

²⁴ Bir padişah başa geçtiği zaman tuğrasını taşıyan dört mühür kazdırdı. Padişahın kendisinde duran mühründen başka sadrazam, has odabaşı ve harem hazinedarında da (hazinedar kalfa) birer mührü vardı. Mübahat Kütükoğlu, 'Mühür Osmanlılarda', *İslam Ansiklopedisi*, C. 31, s. 530.

tuğra yazılı tabanı elmaslıca altun mühür; Abdülhamid Han tuğra yazılı altun mühür; tahta Zümrüd üzere Abdülhamid Han tuğra yazılı altun hatem; yeşim üzere Abdülhamid Han ve etrafta kelime-i tevhid yazılı altun hatem; yeşim üzere Abdülhamid Han yazılı altun hatem; yemâni ? üzere Abdülhamid Han yazılı sim hatem; yemâni? üzere Abdülhamid Han yazılı altun mühür'.

Bu örnekler padişahların tahtta olduğunun simgesel olarak göstergesi olan mühürlerin I. Abdülhamit örneğinde şekil özellikleri ve yapıldıkları malzemeler hakkında bilgi vermektedir.

SONUÇ

Bu çalışma 18. yüzyılın sonlarına denk gelen bir zaman diliminde Osmanlı Hanedanına mensup ölen kişilerin Enderûn Hazinesi'ne aktarılan eşyalarının kayıtlarına bağlı olarak yapılmıştır. Bu cümleden de anlaşıldığı üzere, ele alınan veriler hazineye aktarılan mallarla sınırlıdır. Diğer eşyalarına dair fikrimiz yoktur ve bu nedenle çalışma sınırlı bir çalışmadır. Yine de elde edilen veriler Osmanlı şehzade ve sultanlarının hayatlarında kullandıkları objelere dair fikirler sunmaktadır.

Verilerde elde edilenlerden hareketle hayal gücünü zorlayıp şöyle bir düşündüğünüzde odalarının gayet sade döşenmiş olduğu anlaşılmaktadır. Yerde halı ve kilimler; kapı ve pencere-lerde perdeler; oturmak için minder ve mak'adlar; ısınmak için mangallar; aydınlanmak için şamdanlar ve mumlar. Gülabdanların varlığı evin güzel kokmasına ne kadar önem verildiğinin göstergesidir. Çeşitli vasıfları olan iskemleler ve saatler ise moda olmalı...

Giyim kuşam anlamında düşünüldüğünde dikkat çeken unsur değerli kürkler şüphesiz. Bunun yanında giyime önem verildiği rastlanılan kumaş çeşitlerinden; mücevherlerle bezeli takılardan ve kişisel bakım eşyalarından anlaşılabilir.

At ve silah hanedan mensupları için korunma işlevinin ötesinde simgesel unsurlar olmasıdır. Değerli ateşli silahlar, mücevherlerle bezeli kılıçları kuşanan hanedan mensuplarını yine mücevherler ve değerli kuşamlardan oluşan at takımlarının üstünde kim hayal etse şimdi bile gözleri kamaşır şüphesiz. Atın eğerinde ve geminde bulunan eşsiz mücevherlerin amacına böylece hizmet ettiği söylenebilir. Beklide bu gösteriş hanedan üyelerinin halktan biri olmadıklarını 'öteki' olduklarını göstermelerinin en iyi yollarından biriydi. Değerli madenlere ve mücevhere olan düşkünlüğü, I. Abdülhamit'in hatem ve tuğralarından da takip etmek mümkündür. Şehzadelerin mücevherli aynaları ve yelpazeleri ise mücevhere olan düşkünlüğün yanında incelikli hayatın izleri olmalıdır.

KAYNAKLAR

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, D.0069. 0001.

Aktepe, Münir, 1988, 'I. Abdülhamid', *İslam Ansiklopedisi*, C. 1, s. 215-216.

Akyıldız, Ali, 1998, *Mümin ve Müsrif Bir Padişah Kızı Refia Sultan*, İstanbul.

Akyüz, Salim, 2009, 'Silah', *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 37, s.188-189.

Argıt, Betül İspirli, 2014, *Rabia Gülnuş Emetullah Sultan 1640-1715*, İstanbul.

TİDSAD

- Argıt, Betül İspirli, 2015, 'Osmanlı İstanbul'unda Giyim Kuşam', *Antik Çağlardan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, Ed. Coşkun Yılmaz.
- Artan, Tülay, 1998, 'Terekeler Işığında 18. Yüzyıl Ortalarında Eyüp'te Yaşam Tarzı ve Standartlarına Bir Bakış Orta Halliliğin Aynası', *18. Yüzyıl Kadı Sicilleri Işığında Eyüp'te Sosyal Yaşam*, Ed. Tülay Artan, İstanbul.
- , Tülay, 1999/2000, '18. Yüzyıl Başlarında Yönetici Elitin Saltanatın Meşruiyet Arayışına Katılımı', *Toplum ve Bilim*, 83 Kış.
- Ayverdi, İlhan, 2010, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul.
- Bozkurt, Fatih, 2011, *Tereke Defterleri ve Osmanlı Maddi Kültüründe Değişim (1785-1875 İstanbul Örneği)*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Sakarya, 2011.
- Halaçoğlu, Yusuf, 1991, 'At', *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 4.
- İrepoğlu, Gül, 2000, 'Bir İmparatorluğun Görkemi Osmanlı Mücevherleri', *P Dergisi*, Sa. 17, Bahar.
- Karaca, Filiz, 2001, 'Kürk', *İslam Ansiklopedisi*, C. 26, s.568.
- Karahasanoglu, Selim, 2009, *A. Tulip Age : Cosumer Behavior and Matarial Culture İn The Ottoman Empire (1718-1730)*, Binghamton University State University of New York.
- Kütükoğlu, Mübahat, 2006, 'Mühür Osmanlılarda', *İslam Ansiklopedisi*, C. 31.
- Lewis, Bernard, 1970, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Ankara.
- Orhonlu, Cengiz, 1998, 'Hazine', *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 17.
- Os, Nicole van, 2002, 'Yenileşme Döneminde Gündelik Hayattan Çizgiler Milli Kıyafet: Müslüman Osmanlı Kadını ve Kıyafetinin Milliyeti', *Türkler Ansiklopedisi*, C.14, s. 237-238.
- Öztürk, Necdet, 2014, *14.-15. Asır Osmanlı Kültürü Tarihi*, İstanbul.
- Pakalın, Mehmet Zeki, 1993, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, C. II, III.
- Parlatır, İsmail, 2006, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara.
- Sağır, Yusuf, 2016, 'Valide Turhan Sultan'ın Muhallefâtı', *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı*, Sa. 20, s. 265-328.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, 1982, *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul.
- Tezcan, Mahmut, 1983, 'Giyim Olgusuna Sosyo Kültürel Bakış ve Türklerde Giyim' *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Sa. 1, C. 16.
- Uluçay, M., 1985, *Çağatay, Padişahların Kadınları ve Kızları*, Ankara.
- Yaşar, Fatma Tunç, 2012, 'Geç Dönem Osmanlı Âdâb-ı Muâşeret Kitaplarında Hane Tanzime ve Salon Adabı', *Turkish Studies*, Vol 7/4.